

A finn szleng mint nyelvi és szociális jelenség

1. Általános áttekintés

1.1. Mi a szleng?

A szleng egy nyelvi közösség egyik csoportja által használt, a nyelvi közösség közös nyelvhasználatától főleg szókincsében és hangtani szerkezetében eltérő nyelvváltozat. Bár a szlenget így szokták jellemezni, ez olyan értelemben mégsem önálló nyelvváltozat, hogy egy beszélőről vagy beszélőcsoportról el lehetne mondani, hogy a beszédben kizárólag szlenget vagy szlengnek tekinthető kifejezéseket használnak. A szleng nem külön nyelv vagy nyelvjárás, hanem inkább egy szócsoporthoz, amelyet különböző mennyiségben lehet adagolni a normális hétköznapi beszédbe. Hangsúlyozottan szóképzési jelenség: egy külön szlengszókincsről van szó, amelyet a beszélő a normális hétköznapi nyelv által nyújtott keretekben helyez el. A szlengszavak nagy része főnév. A szlengnek nincs kimondottan saját alaktani vagy mondattani szabályrendszere, hanem ezek az elemek csaknem teljes egészében a beszélő saját hétköznapi beszédjéből származnak. A szlengszavakat és -kifejezéseket lehet igen nagy számban használni, ilyenkor a beszéd nagyon „szlengesnek” hangzik, vagy lehet csupán időnként használni néhány szót a normális beszélnyelv élénkítésére.

Szlengnek olyan szókinccset szoktak tekinteni, amely nem tartozik sem a művelt köznyelvbe, sem a hivatalos szaknyelvekhez, sem pedig a nyelvjárásokhoz. Általános jellemzői alapján a szlenget a szabad beszédstílushoz vagy a hétköznapi stílushoz lehet közelállónak tekinteni; pontosan elhatárolni azonban lehetetlen. A szlenghasználatot beszédhelyzetváltásnak is tarthatjuk: például egy diák amíg az iskolában tartózkodik, jórészt hétköznapi köznyelvet használ, vagy beszédhelyzetként formálisabb nyelvváltozatot, a szünetben vagy a szabad idejében a barátai társaságában viszont a csoport saját nyelvváltozatát, iskolai szlenget.

Több szlengkutató igyekezett kiemelni a szleng igazi jellemzőjét, központi magvát egy rövid, de találó definíció segítségével. Ilyen meghatározásokat készítettek mind az egyes szlengkutatásokkal kapcsolatban, mind pedig általánosabb szinten, s úgy látszik, hogy csaknem ugyanannyi meghatározás van, mint amennyi szlengkutató. A szleng definiálását egyáltalán nem könnyítette meg az, hogy a szlenget nagyon eltérő típusú jelenségnek lehet tekinteni attól függően, hogy a szlenget meghatározó kutató a nyelvtudomány melyik részterületét kép-

viseli: a szleng legalábbis mind a szókészlet kutatóinak, és a szociolingvistáknak, mind pedig a stilisztáknak kutatási területe. A szleng olyan mértékben sokoldalú, állandóan változó és élő, valamint különböző megjelenési formáit tekintve eltérő, hogy egész lényét — vagy legalább a leglényegesebb vonásait — nehéz meghatározás formájában kifejezni: amikor egy meghatározásban egy szlengre jellemző vonás jól kiemelkedik, akkor az az érzése az embernek, hogy a szleng más vonatkozásai háttérbe szorulnak. Ráadásul ami az egyik szlengre jellemző, azt egy másik szlengben nem érezzük központi jelentőségűnek. E tanulmány szerzői a szlenget a következőképpen határozzák meg: *a szleng egy bizonyos (nyelven kívüli kritériumokkal meghatározható) beszélőcsoport által használt nem formális speciális szókészlet, amelyhez tartozó kifejezésekkel (az egymás közti kommunikációban) egy csoport tagjai kötetlen stílusformákban helyettesítik a formális kifejezéseket. A szlengszavak többnyire ebben a beszélőcsoportban születnek, ezért a szlenget használó csoportok szókészlete fő vonalaiban különböző.*

E definícióban két részt zárójelbe tettünk. Ennek a jelölésnek az az oka, hogy a zárójelben levő pontosítás nem minden szleng esetében döntő vagy elkerülhetetlen, hanem inkább csak kiegészíti a meghatározást, és olyan körülményeket emel ki, amelyeket nem lenne jó mellőzni. Az első zárójelezés kihagyja azt a jellegzetességet, hogy „nyelven kívüli kritériumokkal meghatározható”, mivel az úgynevezett közszlenget úgy tekintjük, hogy azt mindenki használhatja, aki a nyelvet beszéli, anélkül, hogy azt pontosabban meghatároznánk. A második zárójelezés azt a gondolatot foglalja magába, hogy a szleng használata főleg a csoport tagjai közötti kommunikációban történik, de nem feltétlenül: például az idősebbeknek időnként meg kell kérdeznük, hogy miről is van most szó, amikor egy fiatal olyan új szlengszót használ, amelyet az illető idősebb ember nem is akart feltétlenül megérteni.

Kiegészítésként azt mondhatjuk, hogy a szlenghasználattal — legalábbis részben — a beszélők igyekeznek megteremteni vagy fenntartani a csoport együvé tartozását, és egyúttal elkülönülését másoktól, és hogy a szlenghasználat-hoz gyakran kapcsolódik a szóban forgó fogalmak és beszéd témák affektivitása. A szlengszó lehet rövidebb is, és ezáltal könnyebben használható, mint az irodalmi nyelv megfelelő szava. Az egyes fogalmakra vonatkozó szlengszavak bősége viszont arra utal, hogy ezeknek a fogalmaknak van különleges jelentősége a csoport tagjai számára például érdekességük vagy egyszerűen csak általános voltuk miatt. Szemantikai szempontból az ilyen kifejezendők az ún. attrakciós központok.

1.2. A szleng fajtái és a szleng használói

A szlenget egyrészt stílusjelenségnek, másrészt szociális jelenségnek lehet tartani. Különösen korábban volt szokás rendkívül alacsony stílusértékkel ren-

delkező nyelvi formának tekinteni, valamiféle alacsony stílusú utcanyelvnek. Napjainkban a szlenget már nem tartják ilyen formában alacsonyabb stílusértékűnek. Stílusértékének növekedéséhez részben talán az is hozzájárult, hogy az iskolai szleng használata nincs kapcsolatban a diákok szociális háttérével, hanem egyéneenként változó mértékben minden diákra jellemző.

Talán egy bizonyos közszleng (yleissslangi, általános szleng) kialakulása is emelte a szleng szociolingvisztikai megítélését: egy egész sor olyan szlengszó és -kifejezés van, amelyeket használnak, vagy legalábbis széles körben megértenek egész Finnországban, és amelyek közül sokat csaknem mindenki biztonságosan illeszthet bele itt-ott a hétköznapi beszédjébe anélkül, hogy magát negatív módon megbélyegezné. Különösen a közszlenget lehet elsősorban stílusjelenségnek tekinteni, egy olyan eszköznek, amellyel a beszélő a hétköznapi beszédjébe friss, fiatalos színt, változatosságot tud hozni. Az, hogy a szlengszók és -kifejezések használata kifejezetten fiatalos jelleget ad a beszédnek, a szleng legtipikusabb szociális környezetével áll kapcsolatban: a használói kör nagyságát tekintve a legnagyobb szleng az iskolai, valamint a főként katonai szolgálatukat töltők által használt katonai szleng. Ezt a kettőt korcsoportszlengnek (ikäryhmslangi) lehet nevezni, mivel használói elsősorban az életkor szerint határolódnak el.

Szleng nemcsak az ifjúság körében, hanem más szociális csoportokban is létrejön és használatos. Beszélhetünk például különböző foglalkozási csoportok vagy különböző szakterületekkel amatőr szinten foglalkozók szlengjéről; ebben a tanulmányban ezeket szakszlengeknek (erikoissslangi, speciális szleng) nevezzük. Bennük valamely szakma vagy hobbiterület saját speciális nyelvének stílusbelileg olyan kötetlenebb részéről van szó, amelyre általában ugyanazok a szóalkotásmódok jellemzőek, mint az iskolai és a katonai szlengre. Saját szlenget kialakíthatnak más módon körülhatárolható csoportok is. Még akár egy családnak is létezhet belső miniszlengje (pienslangi).

Az egyes szociális csoportok által használt szlengnek lehet titkosnyelv jellege: például a börtönben és a bűnözők vagy a droghasználók körében a szlenget kimondottan azért használják, hogy így meglehetősen szabadon beszélhessenek mások számára idegen szókészletet használva olyan dolgokról, amelyeket nem akarnak, hogy mások megértsenek. Finnországban nincs olyan módon megszerveződött alvilág, hogy feltételezhetnék külön bűnözői szleng kialakulását. A finn börtönszlengből jelent meg egy szótár (LIPSONEN 1990), és úgy tudjuk, hogy például a droghasználók körének is megvan a saját szlengje.

2. A szleng jellemzői

A szlengre jellemző a folyamatos megújulás: új kifejezések összerakása, kitalálása és kölcsönzése, valamint a régi szlengszavak felfrissítése különböző módon. Ugyanígy jellemző rá az irodalmi nyelv számára idegen szóalakok ked-

velése: egy ilyen szóalak már önmagában elárulja a szót korábban nem ismerő számára, hogy szlengszóról van szó, nem irodalmi nyelviről. A szlengszavak megformálásának igen általános módja az, amikor különböző szlengképzőket használnak. Az alapszót kettévágják, és az eltávolított szóvég helyére illesztik a szlengképzőt. Ugyanazt a szótövet el lehet látni különböző képzőkkel, s így egy időben több, ugyanabból a szótóból képzett variánst lehet használni. A nyelvet beszélő bármely egyénnek nyilván van ilyen szlengképzőregisztere, amelyet egyrészt ő maga használhat például egy teljesen alkalmi szlengszó megalkotásakor, és amelyet másrészt akkor használ, amikor egy-egy szóalakat éppen a szlengbe tartozónak sorol be. A finn nyelv leggyakoribb szlengszóképzői az *-is* és az *-ari/-äri*. A szlengszavak képzőire és a segítségükkel való szlengszóalkotásra az 5. pontban térünk vissza.

A szlengszavak gyakran rövidiek, és a rövidegre törekvésben az egyik megoldás a tőszó fentebb említett csonkítása és szlengszóképzővel való kiegészítése. A képző használata bizonyos esetekben azonban megnyújthatja a köznyelvi tőszót; ebben az esetben a szó rövidegénél fontosabb a szó szlenges formába való átalakítása. Gyakran megeskik azonban, hogy ha a képzéssel létrehozott szlengszó „túl hosszú”, akkor ezzel a formával párhuzamosan kialakul egy rövidebb variáns is (például *talkkari* ~ *talari* (< *talonmies*) ’házmaster’, *hinttari* ~ *hintti* ’homoszexuális’, *valkkari* ~ *valkku* (< *valkoviini*) ’fehérbor’). A szó rövidegére való törekvés legszélsőségesebben a hosszú összetett szavakkal való bánásmódban figyelhető meg: az összetett szót az első tag belsejében vágják ketté, és a szócsonkhoz kapcsolják a szlengszóképzőt, és gyakran csak a szövegösszefüggésből derül ki, hogy mi az összetett szó nyomtalanul eltüntetett vége. Az egyszerű szócsonkítás is egyik módja annak, hogy a köznyelvi szóból rövid szlengszó legyen. Ilyen elliptikus alakok például az *ope* < *opettaja* ’tanár’, *inva* < *invalidi* ’rokkant’ és a *vamma* < *vammainen* ’sérült, rokkant’.

Jellemzők a szlengre a több szóból álló kifejezések is, bizonyos frazémák, amelyeket gyakran igen alkotó módon formálnak újjá. Például a ’hányás’ nagyon színes kifejezésekkel ábrázolható, amelyekben a kifejezés egyes szavait sokoldalúan lehet különböző egységekké szervezni, mint például *heittää laatat* (tkp. elhajítja a jégkorongot), *heittää spykeä*, *heittää ykät* (tkp. kidobja a taccsot), *lennättää laatat* (tkp. elröpíti a jégkorongot), *vetää laatat* (tkp. meghúzza a korongot), vagy kifejlesztteni ugyanabból a jelentésből teljesen új, de hasonló típusú kifejezéseket. További példák a hányásról: *arpoa hedelmäkori* (tkp. kisorsolja a gyümölcskosarat), *päästää ykelit* (tkp. kiereszti a hányást), *olla kaulapaskalla* (tkp. nyakán szarik), *tulee pitkä sylky* (tkp. hosszút köp).

Különösen az igéket szokták több szóból álló frazémákkal pótolni. Ennek az lehet az oka, hogy az igéknek a szlengben nincs olyan módon megszilárdult szlengalakja, mint a névszóknak: a „szlengesítés” egyik legjellemzőbb megoldása, a szlengszóképző használata önmagában nem lehetséges az igék szlengesi-

tésében. Lássunk a következőkben még néhány szlenges kifejezést, először ígés, azután névszós kifejezéseket: *kätellä hiljaista yhtiökumppania* (tkp. kezet fog a vállalati csendestárssal) 'pisil (férfi)', *ottaa kaaliin* (tkp. bevenni a káposztába) 'bosszankodni', *olla sillai* (tkp. úgy lenni) 'közösülni vkivel', *nosta kytkintä* (tkp. ereszd fel a kuplungot) 'tűnj el'; *rakkauden juhlavaltikka* (tkp. a szerelem díszjogara) 'férfi nemiszerve', *niitä miehiä* (tkp. azok a férfiak) és *ruskean reiän ritari* (tkp. a barna lyuk lovagja) 'homoszexuális'. Az ilyen többszavas kifejezések használata furcsának tűnik, ha összevetjük a szlengre jellemző előbbi jellegzetességgel, a szó rövidegére való törekvéssel. Mindenesetre a szlengben mindkét, kétségtelenül ellentétes tendencia megtalálható.

A többszavas kifejezések használatán kívül a szleng igen hosszú, szemléletes összetett szavakat is használ. Éppen ezekben a gyakran találékonyan kialakított frazémákban és összetett szavakban jelenik meg a szleng gúnyos humora, gazdagsága és alkotóképessége. A legjobban az ilyen találóan felépített képes kifejezés tanúskodik a szlengformát kitaláló személyek éles eszéről, sajátos humorérzékéről; a szlengkifejezések ilyen nyelvileg tehetséges kitalálóit szokták néha szlengköltőknek nevezni. Következzen néhány példa a szlengben előforduló metaforikus összetett szavakra: *häräntappoase* (tkp. ökörölő fegyver), *nahkklarineti* (tkp. bőrklarinet) és *vaniljatanko* (tkp. vaníliarúd) 'férfi nemiszerve', *kulttuuririkaste* (tkp. kultúradúsító) 'külföldi', valamint *syyläsuojustimet* (tkp. tyúkszemvédő) 'cipő'

A szlengbe szemantikai úton is kerülhet új szó például úgy, hogy egy köznyelvi szót megváltoztatott jelentésben mint metaforát vesznek át. Valamilyen, mondjuk a közös hangalakhhoz vagy a használatához kapcsolódó sajátosság formál a köznyelvi szóból a szlengbe illő friss kifejezést. Példák a köznyelvi szavak metaforikus használatára például a következők: *huppu* (csuklya), *ilmapallo* (léggömb) és *sukelluspuku* (búvárruha) 'óvszer, kondom'; *aisa* (rúd), *banaani* (banán), *kanki* (dorong) és *mela* (evező) 'férfi nemiszerve'; *puskurit* (ütközők), *meijerit* (tejüzemek), *melonit* (dinnyék) és *munkit* (fánkok) 'női mell'; valamint *kaali* (káposzta), *nuppi* (gomb, fej) és *kupoli* (kupola) 'fej'.

3. A különböző finn szlengek

Finnországban a szlenget sokáig egy „nem fontos” nyelvváltozatnak tekintették, amely iránt a nyelvészek nem mutattak különösebb érdeklődést. Volt ugyan néhány kivétel, például SIMO HÄMÄLÄINENnek a katonai szleng kutatása (1946), AHTI RYTKÖNENnek az iskolai szleng kutatásai (pl. RYTKÖNEN 1955) és PENTTI LIUTTU kutatása a helsinki szlengről (1951). Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején a Finnországot is elérő szociolingvisztikai irányzat megváltoztatta a kutatási szempontokat és témákat: a városokban beszélt hétköznapi nyelvváltozatok, a városi köznyelv és velük egy időben a különböző szlengek kezdtek al-

kalmas kutatási célpontokká válni. Bár a szlenget egyre többször kezdték gyűjteni és kutatni, még az 1990-es évek végén is elég kevés nyelvész foglalkozott vele: a kutatások nagy részét nem a tulajdonképpeni nyelvészek végezték, hanem mások, például szakdolgozatokat vagy a szleng iránt érdeklődő amatőrök szógyűjtéseit említhetjük itt.

Finnországban lassanként a Tamperei Egyetem finn nyelvi tanszéke lett a szlengkutatások központja főleg a hosszú ideig ott professzorkodó HEIKKI PAUNONEN érdeméből. PAUNONENen kívül a szlenget kutató és Tamperében tevékenykedő kutatók közül MATTI SUOJANEN és a fiatalabb generációt képviselő KARI NAHKOLA és MARJA SAANILAHTI említendő meg. Az említett kutatók közül PAUNONEN a helsinki szleng kutatására összpontosított, SUOJANEN az iskolai szlenget vizsgálta, NAHKOLA a katonai szlenget és a szleng szóalkotási formáit, SAANILAHTI és NAHKOLA együtt pedig az iskolai szlenget. A Tamperei Egyetemen elég sok, különböző szlengtémákat feldolgozó szakdolgozat is készült.

3.1. A helsinki szleng

Általában úgy vélik, hogy a szleng a városi környezethez tartozik, és városi környezetből indult Finnországban az első szlengnek tekinthető nyelvváltozat is: a régi helsinki szleng. A helsinki szleng kialakulása azokban a nyelvi és szociális körülményekben keresendő, amelyek a századforduló körül uralkodtak Helsinkiben bizonyos munkásnegyedekben. Egyes családokban finnül beszéltek, másokban svédül, vagy úgy, hogy a szülők közül az egyik finnül beszélt, a másik svédül; s az utcán csatangoló fiúkból álló bandák közös beszélnyelveként alakult ki fokozatosan valamiféle pidzsin, egy finn–svéd(–orosz) kevert nyelv, amely sok későbbi szleng alapja és utánezendő mintája lett. A helsinki szleng kutatásában különösen jelentős HEIKKI PAUNONEN tevékenysége. PAUNONEN mint a helsinki szleng igazi szakemberét ismerik, aki most egy valóban hatalmas munkán dolgozik: a helsinki szleng lehetőség szerint minél átfogóbb szótárát állítja össze (e témáról például PAUNONEN 1989 és 1995).

A régi helsinki szleng minden más szlengtől különbözik abban, hogy valójában egy önálló, teljes nyelvváltozat, amellyel a beszélők egész gondolatokat, mondatokat voltak képesek váltani. Sokkal általánosabb ugyanis az, hogy a szlenges beszéd csak azt jelenti, hogy a normális hétköznapi beszédben itt-ott szlengszavakat használnak, a beszélő tulajdonképpen „nem szlenget beszél”, hanem „beszédében szlengszavakat használ”. A régi helsinki szlenget tehát más-képpen kell tekinteni: egy önálló, működő pidzsin nyelv volt, amelyben a finn beszélnyelvre ráépült a svéd nyelvből kölcsönzött köznyelvi szavakból és a svéd szlengszavakból egy olyan szókincsrét, amelyet részben alkalmassá formáltak a finn beszélő artikulációs bázisához, de amelyben mégis sok olyan, a svéd nyelvre jellemző hangzásbeli jellegzetesség maradt, amely idegen volt a finnben. Például a finnben kialakulása óta idegen zöngés zárhangok (*b, d, g*),

valamint az *f* megtalálható a helsinki szlengben ugyanúgy, mint a szóeleji más-salhangzó-torlódások (például *boltsi* 'labda', *döfis* 'szag', *fudis* 'futball', *skole* 'iskola', *skrinnarit* 'korcsolya') vagy a magánhangzó-harmóniát megtörő alakulatok (mint a *dösa* 'busz', *Sörkka* 'Sörnäinen'). A következő mondat egy fiktív példa a helsinki szlengre; az idegen eredetű szlengszavak alá vannak húzva: *Mun brodi oli tsöpannu eilen brenkkua ja sit se dokas yhes mestas sen hela butelin ja spuglas lopuks yhen friidun dongarit ja sen omat bläägüt niin et ne döfas kauheelle* (A testvérem tegnap vodkát vásárolt, és aztán egy helyen megitta az egész üveggel, és végül lehányta egy lány nadrágját és a saját cipőjét, úgyhogy azok borzalmasan bűzlöttek).

Az utóbbi évtizedekben a helsinki szleng általános képe érezhetően finnesebbé változott. A változás érintette mind a szleng hangtani szerkezetét, mind pedig a szókészletét, amelyben az idegen eredetű szavakat finn nyelvű formákkal helyettesítették. A régi szleng ismerői és barátai közül sokan ezt a változást bosszantónak találták, a „tisztá”, eredeti szlenget megrontó irányzatnak.¹ A nyelv azonban élő jelenség, amelyet a mindenkor beszélők a saját szociális és nyelvi helyzetüknek megfelelően alakítanak.

3.2. A közszleng

Az utóbbi évtizedekben, ahogy Finnország fokozatosan városiasodott, és különösen a modern tömegtájékoztató eszközök és az irodalom közvetítésével, a szleng — vagy pontosabban az egyes szlengszavak és szerkezeti formáik — elterjedt az egész országban. Napjainkban talán beszélhetünk egy igen széleskörű, elvileg egész Finnországot átfogó közszlengről, amelynek szavait bizonyos mértékig minden finnül beszélő megérti és használja. Ez elsősorban csak a viszonylag hétköznapi beszédhelyzetekre igaz, az igényesebb nyelvhasználatban nem tartják a szlengszavakat helyénvalónak. A közszleng szavai például az *ale* (< *alennusmyynti*) 'árleszállítás', a *Kokis* 'Coca-Cola', a *jätski* (< *jäätelö*) 'fagyalt' és a *telkkari* 'televízió'.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a maga módján más osztályozási mód is indokoltnak látszik: az általános használatú szlengszavak esetleg már nem is tekinthetők szlengnek, hanem részei a mindennapi köznyelvnek. A kutatók általá-

¹ 1999 elején a televízió egyik komédiasorozatában (Sunradio, TV1) említették Helsinki régi és a mai szlengje közötti különbségeket, vagy pontosabban azt, hogy két különböző nyelvváltozatról van szó. Ebben a részben egy középkorú férfi mondott néhány mondatot egy körülbelül 17 éves lánynak; ez egyáltalán nem értette, hogy mit mondtak neki, bár a beszélő megismételte a mondatot. A műsorban később visszatértek erre a kérdésre. A műsor fő gondolata ugyanis a nyelvjárásban bemondott hírek elterjesztése volt, és mindketten, az említett középkorú férfi és a lány is a műsor „nyelvjárásának” a helsinki szlenget javasolták. A férfi véleménye szerint ez a helsinki szleng a régi, eredeti helsinki szlenget jelentette, a lány szerint viszont a mai fiatalok által beszélt nyelvváltozatot, amelyet inkább a szlengszavakat tartalmazó helsinki beszélt nyelvnek lehetne minősíteni, mintsem a helsinki szlengnek.

ban nem is egészen értenek egyet abban, hogy lehet-e Finnországban egy közszlengnek tekinthető nyelvváltozat kialakulásáról beszélni. KAARINA KARTTUNEN például utalt egy ilyen létezésére, a „Nykyslangin sanakirja” [A mai szleng szótára] című művében a közszleng fogalmát így határozta meg: „Beszélhetünk egy bizonyos közszlengről, amelyet elég széleskörűen megértenek mind területileg, mind társadalmilag. Ez a köznyelvtől és a nyelvjárásoktól elkülönülő szavakból és kifejezésekből áll, amelyeket egy egyszerű beszélő használhat vagy legalább is megért, de amelyet a többség nem fogad el mint hibátlan nyelvhasználatot”. MATTI SUOJANEN szerint viszont Finnországban aligha alakult ki közszleng, még ha néhány szlengszó meg is találta az utat a köznyelvbe, majd innen az irodalmi nyelvbe (1982).

Ha jobban meggondoljuk, a közszleng nem felel meg a szlengmeghatározásnak olyan értelemben, hogy eltérően a többi szlengtől nem egy körülhatárolható, elkülönülő csoport által használt nyelvváltozat, hanem széles körben használják és ismerik, ezért nehéz elhatárolni a mindennapi köznyelvtől. A közszlengből állandóan kerülnek át szavak a kötöttebb stílusformákba. Napjainkban több jele van annak, hogy az ilyen átkerülés egyre általánosabb, egyre gyorsabban történik; az irodalmi nyelv úgy látszik, hogy hozzácsokott a szlengszavakhoz, és eltűri hivatalosabb összefüggésekben is (például a sajtónyelvben). Utaljunk még egyszer e fejlődés problematikus voltára: megszűnik-e szlengszó lenni egy igen általánosan előforduló és a korábbinál hivatalosabb összefüggésekben elfogadott szó, vagy tekintsük-e úgy, hogy a szlengszók napjainkban elég szalonképesek ahhoz, hogy előfordulhassanak máshol is, mint „egy bizonyos társadalmi csoport közötti kötetlen kommunikációban”?

A közszleng fogalomköre széles és szerteágazó, de a közszleng szavai leggyakrabban a különböző korú beszélők átlagos, hétköznapi életéhez fűződnek. Igen nagy mértékben érvényes mégis a következő: a közszleng szavainak nagy része egy pontosabban körülhatárolható, meghatározható szlengben született, mint például az iskolai szlengben. Ezek a szavak és kifejezések tehát szleng jellegűek, legalább is keletkezésüket és eredeti használatukat, valamint stílusértéküket tekintve.² A közszlengben a szókészlet egy része a régi helsinki szlengből származik, és néhány szlengszó kora már elérte a száz évet.

3.3. Az iskolai szleng

Finnországban rendkívül sokat kutatott szleng az iskolai szleng, amely használói körét tekintve világosan a legnagyobb a „tulajdonképpeni” szlengek közül (a közszleng használói köre természetesen még sokkal nagyobb). Azt lehet

² Úgy tűnik, hogy napjainkban egy szó közvetlenül a közszlengben is kialakulhat anélkül, hogy a használói kör kibővülésével kerülne át a közszlengbe egy bizonyos szlengből (mint például az iskolai szlengből). A finn terméknevek között is több olyan van, amelyet tudatosan formáltak szlengszó alakúra.

mondani, hogy minden finnül beszélő bizonyos mértékig — legkésőbb az iskolába járás során — ismerkedik meg a szlenggel. Az iskolai szleng szókinccse az iskola világához, valamint az iskoláskorúak tevékenységeihez, szabadidős elfoglaltságaikhoz, különösen néhány társadalmi tabutémához, mint például a szexhez és a kábítószerhez kapcsolódik.

Külön kell-e beszélni iskolai szlengről és ifjúsági szlengről, vagy ez ugyanaz a dolog? Az utóbbi elnevezés azért találóbb, mert ennek a szlengnek a használatja természetesen egyáltalán nem szűkíthető le arra az életkorra, amikor az egyén iskolába jár. Szűkebb körben behatárolva az iskolai szleng jelenthetné csak az iskola világához tartozó szlengszavak csoportját; ilyen elhatárolás viszont aligha szükséges, hiszen maga az elnevezés is a diákokra (*koululainen*, *koululais*-) vonatkozik, nem magára az iskolára (*koulu*). Funkcionális szempontból természetesen látszik az iskolai szleng és az ifjúsági szleng ugyanannak a nyelvváltozatnak tekinteni.

Mindenesetre a fiatalok beszédében gyakrabban lehet szlengszókat hallani, mint a más korúakéban, s különösen gyakori a szlenghasználat a fiatalok egymás közötti beszélgetéseiben. Amikor az iskoláskor és más, ehhez az életkorhoz tartozó dolgok elmúlnak, amint ebből a korból és ebből a kultúrából kinő valaki, csökken a szlengszók aktív használata is. A fiatal korban megtanult és használt szlengszók megmaradnak, gazdagítják a beszélő szókinccsét; a szókészlet nagy része azonban inkább passzívvá válik, mintsem állandóan használttá. Tulajdonképpen a szókészletnek azt a részét, amely megmarad a felnőtt beszélő használatában, a közszlengbe átkerültnak lehet tekinteni.

Az előbbieken már utaltunk arra a körülményre, hogy a szlenges beszéd nagy mértékben kötődik ahhoz az életkorhoz, amelyben a fiatal él, az egész ifjúsági kultúrához, az iskolába járáshoz és a kimondottan a fiatalokat érdeklő témakörökhöz. Az iskolai szleng használata kapcsolatot teremt a fiatalok között, és elválasztja a szleng használókat „a vén elmeszesedettektől”, mint például a saját szüleitől és tanáraiktól, akik nem tudják követni a gyorsan változó szlenges kifejezéseket. Bár a felnőtt bizonyítaná is, hogy bizonyos mértékig ismeri a fiatalok szlengjét, ezt a fiatalok nem tudják értékelni: a szleng „az ő saját ügyük”, és kegyetlen gúny irányulna arra a fiatalos beszédet utánozó felnőttre, aki véletlenül a használatból már kikopott, elavult szlengszót használna.³ A fiatalok szlenghasználatában áll a hagyományok elutasításával. A szlenghasználat célja lehet az idősebb korosztályokhoz tartozóknak a megdöbbenése durva és trágár kifejezésekkel. Másrészt úgy áll a dolog, hogy a fiatalok állandó nyelvhasználatában a durva kifejezés is hétköznapi válik, és bár a kifejezés csúnya-

³ MARJA SAANILAHTINAK van erről tapasztalata. Megkérdezte az iskolából hazaérkező lányától, hogyan sikerült az *enka* (< *englanti*) 'angol' dolgozata. A lány nevetgélve ismételte meg a szót, és megállapította: „Talán valamikor száz évvel ezelőtt azt mondták, hogy *enka*. Most ez *enku*.”

sága és durvasága egy idősebb hallgató fülét erősen sértheti, meglehet, hogy maga a beszélő ezt az árnyalatot már nem érzékeli, miután a kifejezés megkopott a használatban, hétköznapiasult. Ennek a jelenségnek gyakran az a következménye, hogy különösen a tabuszókészletet az iskolai szlengben újra és újra meg kell újítani, felfrissíteni: a „durva” fogalmak a fiatalok szempontjából állandóan új, megfelelően friss kifejezéseket igényelnek.

Finnországban különböző időben és különböző helyeken bőségesen gyűjtötték az iskolai szlenget. A gyűjtött szókészlet és az elvégzett kutatások jórészt olyan szakdolgozatok formájában jelentek meg, amelyek anyagát városokban gyűjtötték egy vagy több iskolából, általában a felső tagozatosoktól és a gimnazista korúaktól. Az iskolai szlenggel kapcsolatos legszélesebb körű kutatás egy vidéki kisvárosban, Virratban folyik a Tamperei Egyetem és Virrat város közös tervmunkájának részeként. A virrati kutatások első beszámolója (SAANILAHTI–NAHKOLA 1991) néhány ponton eltér a korábbi szlengkutatásoktól. A szlengkutatók kutatási célpontjai rendszerint a nagyobb városok voltak, de általában feltételezték, hogy a szleng már nemcsak városi jelenség, hanem a vidéki fiatalok és iskolások is használják. A következőkben kissé pontosabban bemutatjuk a virrati iskolai szleng kutatását, és a benne előforduló fontosabb jelenségeket.

1990-ben Virratban végeztek egy kérdőíves felmérést az iskolai szlengről, amelynek válaszadói az általános iskola 9. osztályának (kb. 15 évesek) és a gimnázium első osztályának tanulói (kb. 16 évesek) voltak. A kérdőíven megkérdezték az iskolai étellel, a fiatalok hobbi- és más szabadidős tevékenységével, érdeklődési körükkel kapcsolatos, valamint a fiatalok életéhez általánosabban is hozzátartozó olyan fogalmaknak a szlenges megfelelőit, amelyekről a korábbi kutatások alapján tudták, hogy legalábbis bizonyos mértékig hajlamosak arra, hogy szlenges megfelelőt kapjanak.⁴

Mint különlegesség említhető, hogy az anyag vizsgálata során az adott válasszok alapján a szlengkifejezések három gyakorisági csoportba voltak oszthatók: az általánosan ismert, az elég ismert és a ritka szavak csoportjába. Néhány fogalomra általánosan vagy elég általánosan sok szlengszóval vagy -kifejezéssel válaszoltak (például a 'férfi nemi szerv'-re 15, a 'kisgyerek'-re 12, a 'női mell'-re 11 és a 'lány'-ra 10 kifejezést kaptak, amelyek közül mindegyik általánosan vagy elég általánosan ismert volt. Másrészt voltak olyan fogalmak is, amelyeket csak egy vagy két elég ismert szlengszó fejezett ki: például az 'iskola' és a 'zene' fogalmakra csak egy általánosan vagy elég általánosan ismert szlengszót sikerült találni. Ilyen esetekben a helyzet bizonyára az, hogy egy-egy szlengszó annyira általános, és talán olyan jól használható, hogy mellette nincs szükség

⁴ A kérdőívet HEIKKI PAUNONEN állította össze LEIF NYHOLM kutatócsoportjának szűkebb körű kérdőívet tekintve mintának, amely segítségével a finnországi svéd iskolai szlenget vizsgálták. A kérdőívet MAI LOOG észt szlengkutató bővítette ki.

más szóra (például a *musa* (< *musiikki*) 'zene' szót a megkérdezettek 70%-a említette).

Az iskolai szleng legközpontibb fogalmai, attrakciós központjai főleg a különböző típusú tabutémák voltak, mint például a szexre és az alkoholfogyasztásra vonatkozó fogalmak; úgy látszik, hogy itt igen bőséges szlengszócsoport gyűlt össze, ezek a témakörök feltűnően érdekelték a fiatalokat. Ilyen társadalmi tabutémák közé sorolható fogalom, amelyre nagyon sok szlengszó utal, a 'férfi nemiszerv' (például *kakkosnenä*, tkp. második orr), a 'női nemiszerv' (például *ripsipiiras*, tkp. szőrös béles), a 'közösülni vkivel' (például *vetää viikseen*, tkp. bajuszba húz), a 'hátsóréssz, fenék' (például *leivinuuni*, tkp. sütökemence), a 'homoszexuális' (például *lämpönen poika*, tkp. meleg fiú), a 'váladékok' (például *suklaa* 'ürülék' tkp. csokoládé), a 'részség' (például *olla neliveto päällä*, tkp. négykerék-meghajtásos állapotban lenni), az 'inni' (például *evästää*, tkp. útravalóval ellát) és a 'hányni' (például *läikyttää*, tkp. kiloccsant).

Egy másik fontos attrakcióközpont-csoport a valamilyen negatív fogalomhoz vagy lelkiállapothoz kapcsolódó dolgoké. Az ilyen fogalmakra utaló szavakat kimondottan sértő szándékkal használják. Negatív vagy sértő szlengkifejezések bőségesen fordultak elő például a következő fogalmaknál: 'ostoba' (például *vesiaivo*, tkp. vízagyú), 'menj el, tűnj el' (például *hajaannu*, tkp. oszoldj szét), 'buta, sajnálatra méltó' (például *kypsyttävä*, tkp. érlelendő) és 'félni, gyáva' (például *äidinmaito* 'gyáva', tkp. anyatej).

A különböző fogalmak közti fontosságot a szlengben össze lehet hasonlítani úgy is, hogy megnézzük, hogy melyik és milyen típusú fogalmak említődtek leginkább, nem tekintve azt, hogy az egyes szlengkifejezések hányszor fordultak elő. A virrati kutatásokból kiderült, hogy abszolút számban a legtöbbször említett fogalmak többnyire ugyanazok, mint azok a fogalmak, amelyekre a legtöbb szlengkifejezés van. Ez az egybeesés főleg a tabutémákra vonatkozik. Néhány elég neutrális, de a fiatalok beszédjében gyakran előforduló fogalomra is sok adat van: ilyenek például a 'lány', a 'fiú', a 'kisgyerek', az 'arc' és az 'öreg nő'.

Azt lehet mondani, hogy az iskolai szleng valamiféle magvát a mindenki számára közös, az iskoláskorúak szempontjából nyilvánvalóan igen központi fogalmakra utaló szókészlet alkotja. A kutatásból azonban kiderült, hogy vannak olyan témák — ha a szlengkifejezések bőségét a témakör érdekessége jelének tekintjük —, amelyek a fiúkat érezhetően jobban érdeklik, mint a lányokat, és fordítva. Különösen a fiúktól gyűjtöttek sok adatot a nemi életre vonatkozóan (példákat lásd fent), a különböző másságokra vonatkozóan (például 'gyenge', 'homoszexuális', 'külföldi'), valamint a fiúk hobbijához vagy szélesebb körben a szabadidős tevékenységéhez kapcsolódó fogalmakra (például 'gitár', 'korcsolya', 'jégkoronggütő', 'sör'). Ezzel szemben a fiúkénál sokkal több válasz érkezett a lányoktól az otthonnal és a közeli emberekkel kapcsolatos fogalmakra: ilyenek például: az 'apa', 'anya', 'otthon', 'kisgyerek', 'fiúbarát', 'lánybarát'.

Mindent összevetve a fiúk szlengjét durvábbnak, inkább negatívnak, sértőnek vagy a tabukra utaló szavakat tartalmazónak lehet tartani, mint a lányok szlengjét.⁵ Kimondottan a fiúkra jellemzőek az olyan típusú durva kifejezések, mint a *homohurri* 'svéd' (tkp. homokos finnországi svéd), *peniskeuhko* 'buta' (tkp. fasztüdő), *runkkupersä* 'gyáva' (tkp. buzi segg) és a *kyrpä* 'tanár' (tkp. fasz). A fiúk és a lányok közötti különbség legalábbis részben abból adódik, hogy a fiúknál a szleng szempontjából központi fogalmak igen nagy mértékben más típusúak, mint azok a fogalmak, amelyeket a lányok szoktak használni a szlengben. Alapvetően ez a különbség talán a különböző nemek eltérő érdeklődési köréből következik. A különbség részben egyenes tükröződése annak, hogy milyen témakörökről szoktak a fiúk és a lányok (egymás között) beszélni. Ezek alapján lehinkább arra gondolhatunk, hogy a különböző témakörökről való beszéd bizonyos szükségletet ébreszt a szlengszók létrehozására.

A kérdőívek segítségével megkérdezték a virrati diákok véleményét a szleng használatáról és használóiról, valamint arról, hogy érzésük szerint a felnőttek mennyire értik az iskolai szlenget (NAHKOLA, megjelenés alatt 1). A szleng megértésére kérdezve a válaszadóknak a kérdőívben hét lehetőséget adtak meg, amelyek a „rendkívül jó” megértéstől a „rendkívül rossz”-ig terjedtek. A lányoknál a leginkább választott értékelés az volt, hogy a középkorúak a fiatalok szlengjét „elég jól” megértik, a fiúk értékelése szerint viszont a középkorúak a szlenget csak „elégséges mértékben” értik meg. Ezek szerint az értékelések szerint tehát az iskolai szleng talán nem alkalmas a fiatalok közötti titkosnyelv szerepre, bár néha ilyen funkciót is szoktak a szlenghez kapcsolni. A válaszadók szerint az idősebb emberek a középkorúaknál érezhetően rosszabbul értik a szlenget: mind a lányoknál, mind a fiúknál a legáltalánosabban választott minősítés két fokkal alacsonyabb volt, mint a középkorúak szlengértésének felmérésében. A lányok az értést itt is jobbnak értékelték, mint a fiúk, mert a lányok által legáltalánosabban választott lehetőség a „meglehetősen rosszul”, míg a fiúknál a „rosszul” volt.

A válaszadóktól megkérdezték azt is, hogy a lányok vagy a fiúk használják inkább a szlenget. A legtöbb válasz szerint a szlenghasználat nem kötődik a nemekhez: a legáltalánosabb válasz az volt, hogy a lányok és a fiúk között ilyen vonatkozásban nincs különbség. Különösen a lányoknak volt ez a véleménye, és néhányan ki is emelték, hogy a szlenghasználat „az egyéntől függ”. Azok közül, akik úgy válaszoltak, hogy van különbség a két nem közötti a szlenghasználat-

⁵ A fiúk durvább szlengje részben azt az általános tendenciát tükrözi, amely szerint a férfiktól inkább elfogadják általánosabban is a durvább nyelvhasználatot, mint a nőktől. Másrészt pedig a fiúk szlengjének durvasága származhat abból is, hogy például az udvarlás és a nemiség olyan dolgok, amelyekhez a fiúknak bátrabb módon kell viszonyulniuk. A háttérben azonban inkább a bátorság hiányáról van szó, mintsem annak a kimutatásáról: meglehet, hogy nehéz a dolgokról egyenesen, az igazi elnevezésekkel beszélni.

ban, a többség úgy vélte, hogy a szleng döntően „a fiúk ügye”. A lányok a fiúk-nál világosabban hangsúlyozták ezt a választást.

A felmérésben résztvevőket megkérték, hogy becsüljék meg, milyen korúak használják leginkább a szlenget. Általában az volt a vélemény, hogy az iskolai szleng legtipikusabb használói a 10–16 évesek, és hogy a lányoknál a legaktívabb szlenghasználati életkor kissé korábban kezdődik, mint a fiúknál. A diákok saját értékelései igen pontosan egybeestek a nyelvészek felméréseivel: a válasszokban körvonalazódik a szleng legaktívabb használóinak központi magva, amely a fiúknál kissé más életkori fázisba esik, mint a lányoknál. A 15–16 éveseket minden válaszban a legaktívabb szlenghasználóknak jelölték meg. Egyébként a lányok és a fiúk válaszai abban különböztek egymástól, hogy a lányok szerint a legaktívabb szakasz akkor fejeződik be, a fiúk szerint viszont abban a korban éppen csak megkezdődik. A lányok véleménye szerint a 13–16 évesek használják leginkább a szlenget, a fiúk szerint viszont a 15–18 évesek. Valószínűleg mindkét csoport helyes átlagot határozott meg kimondottan saját nemének legaktívabb szlenghasználói korcsoportjáról.

A felmérésben résztvevők arra tudtak a legnehezebben válaszolni, hogy miért használják a szlenget. A válaszok ugyan igen sokfélék voltak, de három fő csoportba lehetett osztani őket aszerint, hogy a válasz adója milyen motivációt említett. Az elsőt kommunikációs oknak nevezhetjük, mert az ide tartozó véleményekben az volt a közös, hogy a választ adók úgy tekintik, hogy a szlengszók megkönnyítik a kommunikációt. Az ide tartozó válaszok voltak a legáltalánosabbak a felmérésben. Ezek az alanyok a szlengszókat azért használják, mert „könnyebbek, mint az irodalmi nyelv szavai”: „könnyebb kimondani”, és „könnyebb használni” őket. A szlengszók használata „meggyorsítja a beszédet”. Az irodalmi nyelv szavait „nem mindig tudja végig kimondani”, mert azok „hosszúak és bonyolultak”. Az egyik diák utalt a szleng lehetséges titkosnyelv funkciójára: szerinte a szlenghasználatnak megvan az a haszna, hogy „az idősebbek nem értik”.

A másik főcsoport stílusbeli okokból használja a szlenget. Ezek szerint a válaszok szerint azért használják a szlenget, mert a szlengszavak „színesebbek”, „jópofák” és „kellemesebbek”, mint az irodalmi nyelv szavai. Az irodalmi nyelv „egyhangúnak, idegennek hangzik egy fiatal fülében”. Kissé másfajta stílusárnyalat miatt szeretik azok a válaszadók, akik azért használják a szlenget, mert az az irodalmi nyelvnél „kötetlenebb” és „karakánabban hangzik”. A szlengszók „cool”-ok, „menők”.

A harmadik főcsoportba azok a válaszok tartoznak, amelyek tulajdonképpen semmi világos motivációt nem tartalmaznak a szlenghasználatra. A szlengszók „természetes módon”, „automatikusan” kerülnek be a beszédbe: ez a „mai nyelv”, amelyet „észre sem vesz az, aki használja”. A szlenghasználat egy „szókás, amellyel nincs mit csinálni”. Néhány lány úgy látta, hogy semmi különö-

sebb ok nem volt a szlenghasználatra, de a szleng „rájuk ragadt a többiek beszédéből”.

3.4. A katonai szleng

Finnországban a katonai szlenget is viszonylag sokan vizsgálták: két szótár is készült ebből a témából, ráadásul meglehetősen sok szakdolgozatként gyűjtött kisebb szókincs-összeállítás is létezik, amelyek jó adatokat nyújtanak a kutatóknak például a szókészlet megújulásáról és más tendenciákról. Az első szótárt SIMO HÄMÄLÄINEN állította össze (1963), s ez jórészt a háborús évek szókészletére koncentrál. ANTTI PENTTINEN szótára (1984) újabb szóanyagot tartalmaz. KARI NAHKOLA (1988) az említett szótárak és a Tamperei Egyetemen összeállított szóanyag alapján tett megfigyeléseket a katonai szlengről; ő főleg a legújabb, a szótárakból hiányzó szóanyagot mutatja be, de általános szinten vizsgálja a katonai szleng szemantikai szerkezeti jellegzetességeit is. Megjegyzendő, hogy ebben a tanulmányban a *sotilasslangi* (katonai szleng) szakszó mellett használja a *varusmiesslangi* (kötelező katonai szolgálatukat töltők szlengje) szakszót is, amely azért szemléletes, mert a legtöbb szógyűjtés főként a kimondottan a katonai szolgálatukat töltő katonáktól, és nem a hivatásos katonáktól gyűjtött szóanyagot tartalmazza.

PENTTINEN szerint a katonai szleng a férfiak által kialakított nyelv, amely nőveli és megerősíti a nemek közötti nyelvi különbségeket.⁶ Finnországban a katonai szleng egészen sajátos helyzetben van az általános hadkötelezettségből kivetkezően: csaknem minden finn férfi eleget tesz a hadkötelezettségnek, és ezen keresztül megismerkedik a katonai szlenggel. PENTTINEN szerint a katonai szleng „használoít és ismerőit tekintve a finn nyelv legszélesebb körben ismert beszélt formájának speciális szókészlete”. Szerinte az iskolai szleng sokkal rendszertelenebb és gyorsabban változó.⁷

A katonai szleng PENTTINEN szerint olyan törekvésnek köszönheti a létezését, amely nevetségessé teszi a hivatalos katonai gépezet pöffeszkedését. A katonai szlengben az a szükséglet tükröződik, amely a katonáskodás valóságát humorosnak, időlegesnek tekinti; egy ilyen megközelítési mód segít elviselni a

⁶ Napjainkban PENTTINENnek ez a megállapítása már nem egészen állja meg a helyét, mert néhány éve Finnországban már a nőknek is megvan a lehetőségük arra, hogy katonai szolgálatot teljesítsenek, és a katonaságnál helyezkedjenek el; majd meglátjuk, hogy „feminizálódnak”-e a katonai szleng valamelyik fejlődési szakaszban, ha a nők aránya a katonaságot teljesítők között nőni fog.

⁷ Mint az iskolai szleng tárgyalása során kiderült, egyelőre még hiányzik az iskolai szlengre vonatkozó megfigyeléseket összegző kutatás, úgyhogy PENTTINEN állítását nem lehet különösebben sem megerősíteni, sem cáfolni. Az iskolás és a fiatal koron nemétől függetlenül mindenki átmegegy, s a fiatalkor több évig eltart, a katonáskodás ideje viszont csak néhány hónap. Ráadásul a katonai szleng főként csak a hadsereg környezetéhez tartozik, és a pillanatnyilag ott tartózkodók nyelvhasználatához, a fiatalság szlengjének használati környezete viszont sokkal tágabb körű. Ilyen okokból PENTTINEN állítását kissé sarkítottan tarthatjuk.

sokszor nehéznek érzett szolgálati időt. A katonai szlengben egy olyan törekvés is jelentkezik, amely igyekszik létrehozni és fenntartani a bajtársi szellemet ugyanahhoz az egységhez vagy fegyvernemhez tartozók között; a többiekéről pedig többé-kevésbé sértő kifejezéseket szokás használni. A szavak egy része a katonai szlengben is teljesen neutrális. PENTTINEN szerint az általa megkérdezett katonák a következő kijelentéseket tették: „a szleng tulajdonképpen segíti a katonai kiképzés céljait azáltal, hogy az egységben közösségi szellemet hoz létre”, és „a szleng szavait elsajátítva megtanul egy bizonyos viszonyulási módot a katonasághoz, mert a szleng világosan állást foglal”.

A PENTTINEN szótárában található katonai szleng (ugyanúgy mint HÄMÄLÄINEN-nél) eredetét tekintve igen erősen finn; az idegen nyelvekből eredő szavak száma elenyésző. Ez előbbihez kapcsolható PENTTINEN-nek az a megfigyelése, hogy a katonai szlengben általában nem fordul elő kiejtésbelileg nagyon különös vagy idegenszerű kifejezés.⁸ Legalábbis az 1980-as évek régebbi katonai szlengje általános jellegét tekintve meglehetősen finn; a beszélt köznyelvtől való bizonyos eltérés azonban ebben a szlengben is előfordul. Mint más szlengeket is, a katonai szlenget is például a szlengképzők használata különíti el a köznyelvtől, valamint a rövid szóalakokra való törekvés.

A katonai szlengben néhány jelentős attrakciós központ található. Az egyik ilyen attrakciós központ a szolgálatát töltő katona életkora, más szóval az, hogy szolgálati idejéből mennyit töltött már le. Ebben a vonatkozásban a legfontosabb megkülönböztetés az, hogy újonc-e az illető vagy nem. Úgy látszik, hogy a legtöbb szlenges elnevezést a katonai hierarchiában legalsó csoport, az újoncok kapják, többet, mint a hierarchia felsőbb (öregebb) csoportjai együttvéve. Az 'újonc'-ra vonatkozó ilyen szavak például az *aamukasa* (tkp. reggeli halom), *mopo* (tkp. moped) és a *viistopää* (tkp. ferde fejű); az idősebb korosztályú katonára utalnak például a *kona** és a *masi*.** A katona szolgálati idejére vonatkozó régi elnevezésekből új alakokat kaphatunk különösen úgy, hogy a régi forma hangalakját egy kicsit megváltoztatjuk. Tipikusak az ilyen folyamatosan megújuló szócsoporthoz például az *ö*-kezdetű, újoncot jelentő szavak (mint az *ökö*, *örmy*, *össeli*).

Egy másik ilyen jelentős attrakciós központ a katonai rangot jelölő szavaké. A szókincsnek ebben a részében is az attrakciós erő fordított a rangfokozattal. Különösen bő az a szlengszókészlet, amely olyan rendfokozatra utal, amelyet a

⁸ Az újabb katonai szlengben a helyzet egy kissé más is lehet: a megváltozott ifjúsági és popkultúra idegen hatásaival jó érintkezési lehetőségeket kínál az idegen nyelvekkel, és ezen keresztül az idegen hang- stb. elemekkel. Feltételezhető, hogy a katonai szolgálatukat töltők szlengje is ilyen módon „idegennyelvűsödik” bizonyos mértékben. Pontosabb kutatásokat ebben a vonatkozásban még nem végeztek.

* A *konahtaa* 'semmit sem törődik; nagy ívben leszar' szóból. (A szerk.)

** A *Masi* című képregény névadó katona figurájából. (A szerk.)

katonai megkaphat szolgálati ideje alatt, mint a 'káplár' például *korppi* (< *korpraali*, de *korppi* 'holló'), *diplomijääkäri* (tkp. diplomás vadász/baka) és a 'tizedes' (*alikersantti*) például *alikenraali* (tkp. altábornok), *apukersantti* (tkp. segéd-tizedes).

A katonai szolgálathoz tartozó néhány ruhadarab is bőségesen kapott szleng-elnevezést, mint például a 'tábori ing' (*kenttäpaita*) (például *peltipaita*, tkp. bádoging) és a 'rövid sportnadrág' például *paavonurmet* (< *Paavo Nurmi*). Más, különálló fogalmak, amelyek előfordulhatnak a katonai szleng sajátos attrakciós központjaiként például a 'kerékpár' (pl. *hikimankeli*, tkp. izzadságmángorló), 'harcis öv' (pl. *vitutusliivit*, tkp. kibaszó mellény), 'sisak' (pl. *munankuori*, tkp. tojásbéj), 'hátráltat, mafláskodik' (pl. *hieroa*, tkp. masszíroz), 'akadékoskodik, magyarázgat' (pl. *kuitata*, tkp. számláz). A használatban levő különböző fegyvereknek is egész sor elnevezése van (pl. *pulupyssy* 'légvédelmi ágyú', tkp. galambpuska, *Stalinin urut* 'negyvencsöves rakétakilövő', tkp. sztálinorgona). Különösen sok neve van a géppisztolynak (*rynnäkkökivääri*) például: *rynken-daali*, *rynky*, *rynnäri*, *ryynipyssy* (tkp. darapuska), *neiti rönkendahl* (tkp. Rönkendahl kisasszony). Bőségesen vannak szlengkifejezések az étkezéssel és különösen az egyes ételfajtákkal kapcsolatos fogalmakra is, mint például 'borsóleves' (pl. *pierupuuro*, tkp. fíng(ató) kása) és 'ételmaradékokból készített leves' (pl. *joukkohauta*, tkp. tömegsír). Említsünk meg még az idegen egységekre vagy fegyvernemekre utaló néhány fogalmat és a hozzájuk kapcsolódó szlenges megnevezéseket, amelyek rendszerint tehát pejoratív jellegűek („azok a többiek”): *kolarikomppania* 'gépkocsizó század' (tkp. karambolos század), *neitikomppania* 'híradós század' (tkp. női század), *silli* 'tengerész(katona)' (tkp. hering), *hyttyskaarti* 'légierő' (tkp. szúnyoggárda), *elukkapatteri* (< *esikuntapatteri*) 'vezérkar' (tkp. baromkar)

A katonai szleng egészéről el lehet mondani, hogy tulajdonképpen elég kevés olyan, a katonai élethez kapcsolódó témakör van, amelyről ne lenne használatban bőségesen szlengkifejezés; a katonai szolgálat idejének keménysége, kötelező volta, uniformizáló jellege és bizonyos hagyományai kitűnő környezetet jelentenek a szleng kialakulására és használatára.

3.5. A szakszlangok

A szakszlangok közé sorolható mindenekelőtt a különböző szak- és hobbitételek nem hivatalos szókinése. Minden szakmának megvan egyrészt a hivatalos kommunikációra alkalmas speciális szókinése, amely a megszilárdult, a közös megegyezés szerint kialakult szakszavakat tartalmazza. Ezt a nyelvváltozatot lehet szaknyelvnek nevezni; másrészt erre a speciális szókinésre utalhatunk a *zsargon* terminus technicussal. A szaknyelvnek a kevésbé hivatalos, normákkal nem szabályozott, főként beszélt változata a szakmai szleng (*ammattislangi*). A pontos elhatárolás lehetetlen, de ha egy fogalomnak létezik egy hivatalos meg-

nevezése a hivatalos szaknyelvben, akkor ugyanerre a fogalomra utaló hasonló jelentésű kifejezések már többnyire a szlengkifejezések közé sorolhatók. Ezekre a kifejezésekre rendszerint érvényesek a szleng különböző jellemzői, mint például a szlengképzők használata, törekvés a rövid szóalakokra és a köznyelvi szavak használata például tréfás vagy affektív jelentésben. A hobbiterületeken is hasonló a helyzet, például a rádióamatőröknek vagy a madarászoknak van külön egy hivatalos és egy nem hivatalos szókészletük.

Legkevesebb ugyanannyi szak- és hobbinyelv van, mint amennyi különböző szakma vagy amatőr csoport létezik. Szókészletét tekintve az olyan szakmák szlengjét lehet a legegységesebbnek tekinteni, amelyeknek központosított szakmai képzése van, mert ez képes a szakterületen használt szókészletet egységesíteni. Feltételezhetjük, hogy például így van ez a gyógyászatban és a kórházi szlengben: a képzés csak néhány helyen folyik, s e szakterület szlengje jórészt már a tanulási környezetben ismertté válik. Egységesülést eredményeznek néhány hobbiterület, például a madarászok szlengjében a nem hivatalos kommunikációs helyzetek és az afféle kapcsolattartások, mint például a sűrű levélváltás, az internet, a telefonon való kapcsolattartás és a szakterülettel foglalkozók személyes találkozásai.

A következőkben kissé részletesebben bemutatunk egy szakmai szlengváltozatot, amelyet röviden a gyógyászati szlengnek (*lääkintäslangi*) neveznek. Ezen az orvosoknak, az ápolóknak és a gyógyászat más területein dolgozóknak a nem hivatalos nyelvváltozatát értjük. A gyógyászati szleng többek között azért választható bemutatásra, mert egy kórház rendkívül kedvező környezetet nyújt a szleng kialakulására, pontosan úgy, mint minden olyan hely, amely bizonyos mértékig zárt és ahol a körülmények viszonylag állandóak, hierarchikus felépítésen alapulnak és lelkiileg nehezen elviselhetőek (vö. az iskolai, a katonai szlenggel, a börtönszlenggel, a tengerészek, a tűzoltók, a rendőrök szlengjével). A másik ok, amiért a gyógyászati szleng kissé pontosabban bemutatható, az az, hogy ebből a szlengből viszonylag nem rég jelent meg egy szlengszótár, amelynek anyagát egy gyűjtési verseny segítségével kapott több mint 10 000 szóadattal állították össze (LESKINEN–TOIVONEN 1995). A gyógyászati szlengre vonatkozó megfigyelések a következőkben ebből a műből valók.

A gyógyászati szlengnek sok közös vonása van a többi szlenggel: ilyen például néhány hangzásbeli jellegzetesség (pl. a *b*, *d*, *g* és az *f* megléte, a szóeleji mássalhangzó-torlódás), törekvés a szavak rövidségére, valamint a szlengszóképzők használata. A gyógyászati és a katonai szleng fontos egyezésének leginkább a bizonyos fokú durvaságot és a bőséges akasztófahumort tekinthetjük, ami talán a két környezetben egyaránt fellelhető egyező pontoknak köszönhető: a nyomasztó felelősség a betegekért, a halál közelsége és a félelem ellenhatásaként jelentkezik a friss megkönnyebbülés, a durva humor a kórházi környezetben, a katona hétköznapijaihoz pedig hozzátartozik a nehéz katonai szolgálat, a

fegyverek, a háborúban pedig a halál. Ezekben a szlengekben vannak egyezések az iskolai szlenggel is, különösen annak a tabutémákhoz kapcsolódó fogalmai-ban (pl. a nemi élet, váladékok, alkohol) és az ezekre jellemző szlengkifejezések között (pl. a diszfemisztikus és eufemisztikus kifejezések és fantáziadús összetett alakulatai között).

A szlengre jellemző módon a gyógyászati szleng szókészletének nagy része is főnév. Attrakciós központjai például a halál, a különböző betegségek (különösen a nemi betegségek) és „a legrózaibb különféle életműködések és gyógymódok”. A gyógyászati szleng jövevényszavai hagyományosan a latinból, az utóbbi időben pedig az uralkodóvá vált angolból valók (például a latinból az *eksi* (< *exitus*) ’halál’ és a *maksi* (< *maxilla*) ’felső állkapocs’, az angolból a *hippi* (< *hip*) ’csípő’ és a *donori* (< *donor*) ’donor’). A svédből és a németből is kerültek át jövevényszavak.

4. A szókészlet változékonysága a különböző típusú szlengekben

A szóalkotásmódokat tekintve a különböző szlengek között gyakorlatilag nincs különbség: ugyanazokat az eszközöket használják a beszélői körtől függetlenül. Mint várható, a szókészleti forrásokban található bizonyos különbségek, mégpedig annak megfelelően, hogy milyen általánosak a különböző források az egyes szlengekben. A szókészlet változékonyságát tekintve is nagy különbségek látszanak a szlengek között.

Az iskolai szleng, úgy látszik, hogy a többi szlengnél gyorsabban újul meg. Állandóan születnek új szavak, és a használatban ugyanarra a fogalomra sok, gyakran több tucat különböző szlengszó létezhet. Egyúttal azonban mások, a valamilyen módon elavultnak tekintett szavak kihullnak a használatból. Éppen ezáltal állandóan megőrződik valamiféle szakadék az egyes generációk között: bár a szavak egy része például ismert a fiatalok szüleinek saját iskolás korukból, fiatal éveikből, állandóan születnek újak is a fiatalok aktív nyelvhasználatában. Az iskolai szlengben egymás mellett élnek és használnak olyan szlengszók, amelyek évtizedekkel ezelőtt születtek, sőt még az 1800-as években, és egészen új, friss szók, amelyeknek egy része csak rövid ideig él, s talán nem is válik széles körben ismertté. A szlengszók egy része ugyanis mindig helyi jellegű és egy részük rövid életű. Például egy részük településenként, sőt iskolánként különböző, és egy, az egyik évben még mindenki által ismert divatszó a következő évben már teljesen elavulhat.

A szakmai és a hobbitételek szlengjét elég lassan megújulónak szokták tartani. Erre részben talán hat az egységes iskoláztatási rendszer, a kölcsönös kapcsolattartás, és ráadásul bizonyára az is, hogy ezekben a szlengekben a szlenghasználat fontos funkciója az, hogy hétköznapiasítsák a túlságosan hivatalos kifejezéseket, s különösen az, hogy a szavak rövidegére törekedjenek. A

mindennapi használatban előforduló szavaknak rövideknek, tömöreknek kell lenniük, hiszen a hétköznapi beszédben egyébként sem lenne könnyű a hosszú, hivatalos és gyakran idegen eredetű kifejezések használata. Másrészt viszont a szlengszók túl gyakori változtatgatása, cseréje akadályozhatja a folyamatos kommunikációt. Röviden azt mondhatjuk, hogy a szakszlangokban a kommunikáció megkönnyítése minden bizonnyal központibb motiváció a szlenghasználatra, mint az iskolai és a katonai szlengben, amelyekben a szlengszók által kifejezett stílusárnyalatok talán fontosabb motivációk, mint a szakszlangokban.

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a különböző finn szlangokban a szókészlet változásának gyorsasága kapcsolatban áll azzal, hogy milyen gyorsan változik a szleng használók köre, a szleng használók körének kicserélődése pedig kapcsolatban áll azzal, hogy ez a kör milyen nagy. Az iskolai szleng (amelynek szókészlete a leggyorsabban változik) használói körébe elvben minden finn beletartozik egy bizonyos életkorban. A használói kör azonban egész idő alatt változik, mert az iskoláskor után abbamarad az iskolai szleng használata. A katonai szleng szókészlete szintén meglehetősen gyorsan változik, bár nem ugyanolyan gyorsan, mint az iskolai szlengé, mert a katonai szleng széleskörű központi magva — úgy látszik — elég hosszú ideig él. A használói körét tekintve a katonai szleng is nagy, de közel sem olyan nagy, mint az iskolai szleng, mert használói csaknem kizárólag férfiak. A használói kör cserélődése viszont a katonai szleng esetében is ugyanúgy körülhatárolható, mint az iskolai szlengnél, mert használói csak egy bizonyos ideig, a kötelező katonai szolgálat ideje alatt használják. A szakmai és a hobbiszlangekben a szókészlet változása lassúbb, mint a fentebb említett szlangokban, amelyekhez képest a használói kör sokkal szűkebb. Hasonlóképpen a használói kör cserélődése is kisebb, mert a szakszlangok nem tipikusan életkorhoz kötöttek, hanem az egyén nagyjából egész felnőtt korában foglalatzkodhat ugyanazzal a szakmával vagy hobbival.

A fentebb nagy vonalakban körvonalazott, a használói kör cserélődéséhez és nagyságához viszonyított szlengszókészlet-változást a következőkben foglalhatjuk össze: Az iskolai szleng mindenki használja egy bizonyos ideig, de csak egy adott életkorban, a szleng szókészlete gyorsan változik. A katonai szleng minden férfi használja egy bizonyos ideig, de csak egy bizonyos életkorban, és a szókészlet elég gyorsan változik, bár lassabban, mint az iskolai szleng esetében. A szakmai vagy a hobbiszleng viszonylag kevesen használják, de ők rendszerint hosszú ideig, és szókészlete lassan változik. Megjegyzendő, hogy a közszleng — amennyiben azt szlengnek tekintjük — nem egészen illik bele ebbe a rendszerbe. A szókészlete ugyanis elég lassan változik — ami önmagában várható is, hiszen használói köre is viszonylag állandó — de a szókészlet lassú változásának oka nem azonos a fentebb mondottakkal, hiszen a közszleng használói köre igen nagy, elvben minden finn (felnőtt). A használói kör állandósága

és a szókészlet állandósága tehát a legvilágosabb korrelációs pár, amikor a szókészlet állandóságáról van szó.

5. Honnan jönnek a szlengszók? A szleng szóalkotásáról

5.1. Képzett szlengszavak alkotása

Ebben a részben azt a szóalkotásmódot vizsgáljuk, amely különösen jellemző a finn szlengre: a szlengszóképzést (a témáról bővebben NAHKOLA, megjelenés alatt 2). Ebben a szótípusban a köznyelvi szónak és a belőle képzett szlengszónak van egy közös kezdete, a szóvéget tekintve azonban a szóvariánsok különbözők, mivel a képzett szlengszóban egy külön szlengképző pótolja a köznyelvi szó végét. Tulajdonképpen szóképzésről azonban itt nincs szó, mert a szlengképző nem változtatja meg a szó jelentését; csak a szóalak lesz más, mint a köznyelvi megfelelőben.⁹ A szlengszavak képzése nagy vonalakban világos szóalkotási szabályok alapján történik, amelyek a kiindulási formának vett köznyelvi szavak hang- és alaktani szerkezetén alapulnak. A képzett szlengszavak alkotása nem önkényesen történik, hanem szabályszerűségeit tekintve párhuzamba állítható a nyelv más szóalkotási módjaival.

A szlengszavak alkotását egy háromfázisú folyamatnak lehet tekinteni, amelyben mindegyik fázisnak megvan a maga szabályszerűsége:

a) A szó kettévágása. A köznyelvi szót megszakítjuk valahol az első és a második szótag magánhangzóelemei között. Így kapunk egy tövet a képzendő szlengszó tövéül, például *olohuone* > *ol-*, *nurmikko* > *nur-*. A tő leggyakrabban egy mássalhangzóra végződik.

b) Modifikálás. A szótó végéhez mássalhangzók kapcsolhatók. Ez nem mindig van így, sokszor fonotaktikai korlátok miatt nem is lehetséges. Amennyiben a köznyelvi szó hosszú (összetett szó vagy legkevesebb négy szótagú nem összetett szó), a tő végén igen gyakran hosszú mássalhangzó jön létre. A legáltalánosabb gemináta a *kk*, amely előtt magánhangzó vagy likvida vagy nazális van, például *ol+kk*. Ha viszont a köznyelvi szó rövid, akkor a tő végén általában mássalhangzó-kapcsolat található. A legáltalánosabb a *ts* kapcsolat, amely előtt magánhangzó vagy likvida vagy nazális van, például *nur+ts*.

c) Toldalékolás. A tőhöz egy külön szlengképző kapcsolódik, egy olyan szuffixum, amelynek nincs szemantikai tartalma, ezért a szlengszó jelentése ugyanaz lesz, mint a megfelelő köznyelvi szóé. A szuffixum kiválasztása igen nagy mértékben attól függ, hogyan történt a szócsönkítés és a modifikálás. Például akkor, ha a modifikálás geminátát eredményezett, akkor az új szó végére gyakran az *-ari* szóvég kerül, például *ol+kk+ari*. Ha viszont a modifikálás során mássalhangzó-kapcsolat lett az eredmény, akkor a szuffixum rendszerint csak

⁹ Ilyen értelemben a szlengképzőket kváziképzőknek is nevezhetnénk.

egy magánhangzó, például *nur+ts+i*. Abban az esetben ha a köznyelvi szóban és annak szlenges származékszó formájában található mássalhangzó-elem identikus, gyakran fordul elő az *-is* szuffixum, például *jalkapallo* > *jalk+is*.

A második és a harmadik fázis megvalósítása közben a finn nyelv igen sok különböző kiejtési lehetőséget enged meg. Sok nyelvben e lehetőségek száma sokkal kisebb a szlengszóképzés során. Például az angol nyelvben csaknem mindig mellőzhető a második fázis, úgyhogy a csonkítás eredményeképpen kapott *tő* változatlanul kerül a képzett szlengszóba, szuffixumként pedig csaknem mindig egy magánhangzó áll. Tipikus angol szlenges képzés az *Australian* > *Aus+sie*.¹⁰

A képzett szlengszavak szerkezeti szabályossága azt eredményezi, hogy a képzett szlengszó képes a megfelelő köznyelvi szóról ismeretet közvetíteni, például azt, hogy hang- és alaktani szerkezetét tekintve milyen az a köznyelvi szó. Ezért a képzett szlengszók szerkezete a hallgató számára jelzést ad arra vonatkozóan, hogy mi a képzett szó jelentése. Az információközlés szempontjából ez azért hasznos, mert a szlengben a szókészlet megújulása gyors, és mert a szlenges variációkban a megfelelő köznyelvi szóból csak egy kis rész van meg a szó elején.

Egyrészt azt várhatnánk, hogy a képzett szlengszók szóalkotásmódjukat tekintve igen önkényesek. Hiszen a szleng kívül áll minden olyan tudatos nyelvi szabályozáson, amelyek a köznyelvi variánsokban és a szóalkotásban legalábbis bizonyos mértékig érvényesülnek. Ráadásul a szlengre sokféleféppen jellemző a különböző szociolingvisztikai konvenciók megsértése. Másrészt viszont a várakozásnak megfelelő az, hogy a szlenges szóalkotás — legalábbis bizonyos mértékben — szabályozott, hiszen ebből a sajátosságából a szleng használójának kommunikációs haszna van. A gondolatközlés világosságának szükséglete fontosabb a konvenciók megtörésénél. A szleng konvencionalitásai a maguk részéről sokat mondanak egyrészt a nyelv homeostatikusságáról, arról a képességéről, hogy megvédje a szerkezetét a túl radikális változtatásoktól, másrészt a nyelvet használók szociolingvisztikai konzervativizmusáról, amely a maga részéről szintén fékezi a túl heves változások megtörténését a nyelvben.

Megjegyzendő, hogy a finn nyelv régi szókészletében számos olyan képzési típus található, amelyeknek a hangtani szerkezete sok vonatkozásban emlékeztet a képzett szlengszavaknak a tőszavukhoz való viszonyára, például a régi *sis+ko* < *sisar* 'lánytestvér' olyan, mint a szlenges *as+ka* < *asia* 'ügy, dolog'. A képzett szlengszók és alapszavuk hangszerkezetének viszonyában igen ősi morfológiai jelenségek ismétlődnek.

¹⁰ Helyesírási körülményekből következik, hogy az írott képzett szlengszóban úgy látszik, mintha a *tő*höz több hangelem kapcsolódna, mint amennyi a szó kiejtett formájában a valóságban található.

5.2. A szleng szókészletének forrásai: kvantitatív adatok az iskolai szlengről

A következőkben megvizsgáljuk az iskolai szleng szókészletének forrásait, és azt, hogy a különböző kifejezéstípusoknak milyen az aránya. Ezekkel a kérdésekkel KARI NAHKOLA foglalkozott (1999) a virrati iskolai szleng anyaga alapján (ld. 3. pont). Okkal tételezhető fel, hogy a legtöbb finn szlengben a szókészleti források nagyjából ugyanolyan arányban vannak képviselve, mint az iskolai szlengben. A szókészleti források vizsgálata 2296 szlengszót tartalmazó korpusz alapján történt. Ezek közül a szavak közül 75,9% névszó volt. A szókészleti források négy főtípusa az altípusokkal együtt a következő:

A) A nyelvben már meglévő szó válik szlengszóvá anélkül, hogy megváltozna a hangalakja, de a szó új jelentést kap. A régi és az új jelentés egymáshoz való viszonya szerint az alábbiak közül van jelen valamelyik:

a) metafora, mint például *rusina* 'fej' (tkp. mazsola);

b) metonímia, mint például *hinta* 'pénz' (tkp. ár);

c) véletlen hangalaki egybeesésen alapuló paronímia, mint például *sissi* 'lánytestvér' (tkp. partizán < *sisko* 'lánytestvér').

B) A nyelvben már meglévő szó válik szlengszóvá anélkül, hogy megváltozna a szó jelentése, de megváltozik a szó hangalakja. A hangalak megváltoztatásának eszközei a következők lehetnek:

a) képzett szlengszók (ld. 5.1. pont), amelyekben olyan alakokat értünk, amelyekben a tőszónak és a belőle képzett származékszónak az első része azonos. A szavak tehát csak a szóvégben különböznek, mint például *rintsikät* < *rintaliivit* 'melltartó';

b) a szótövön végzett változtatás, amely például jelentheti a magánhangzó minőségének megváltoztatását, mint például *viuna* < *viina* 'pálinka';

c) az előbbieket kombinációja, amelyben a képzett szlengszó (**a**) megalkotásakor valamilyen módon megváltoztatják a szó első részének a hangjait (**b**), mint például *fleda* < *letti* 'haj';

d) szócsonkítás, mint például *ope* < *opettaja* 'tanár'.

C) Új szót találnak ki, tehát olyat, amely a nyelvben korábban nem volt meg, mint például a *putkikameli* 'bicikli' (tkp. csöteve), az *ostaa taskualesta* 'lop' (tkp. zsebárleszállítással vásárol). A kitalált szlengszók annyiban emlékeztetnek az **A** típus szavaira, hogy ezeket is már meglévő szótövekből és képzőkből állítják össze, hasonló módon, mint más szóalkotási formákban. Új tőszók tulajdonképpen a szlengben sem jönnek létre még mutatóban sem.

D) Idegen nyelvből kölcsönöznek szót a szlengbe; a kérdéses jövevényszó tehát korábban nem volt meg a nyelvben, például az angolból átvett *fuudi* 'ennivaló'. A jövevényszóknak és a **B** típus szavainak közös vonása az, hogy az átvétel során a szó hangalakját gyakran modifikálják bizonyos mértékig. Az egytagú szavak a szlengben ugyanolyan ritkák, mint a finn nyelvben egyébként is, ezért különösen az angolból átvett szavakat rendszerint meg kell nyújtani: mivel

az angol szótövek nagy része egyszótagú és mássalhangzós végű, ezért ezekhez az átvétel során gyakran legalább egy tövéghangzót kell tenni.

Az alábbi táblázat tartalmazza a különböző szókészleti forrásokból vett szavak mennyiségét (f) valamint részesedését az egész vizsgált szóanyagból (%). Egyben közöljük a különböző forrásokból származó szavak altípusokra oszlását. A szemléletesség céljából a négy főtípus előfordulásának gyakoriságát és százalékos részesedését félkövérrel kiemeltük.

Az iskolai szleng szókészletének forrásai (a virrati kutatás anyaga):

A szó típusa	f	%	altípus	f	%
A) régi: a jelentés változott	926	40,3			
			a) metafora	567	24,7
			b) metonímia	296	12,9
			c) paronímia	63	2,7
B) régi: a hangalak változott	541	23,6			
			a) képzés	371	16,2
			b) tőalak változott	97	4,2
			c) a) + b)	36	1,6
			d) szócsonkítás	37	1,6
C) új: szóteremtés	610	26,6			
D) új: jövevényszó	219	9,5			
			a) angolból	120	5,2
			b) svédből	89	3,9
			c) más nyelvből	10	0,4
Összesen:	2296	100%		2296	100%

A szlengszó kialakítására világosan a legáltalánosabb alkotásmód az, ha egy már meglévő szónak új jelentést adunk; a vizsgált anyagban a szavak 40%-a ilyen. Új, szóteremtéssel létrejött forma az anyag bő egy negyede, a hangalakilag modifikált szavak (eredeti jelentésükben) pedig egy szűk egy negyedek tesznek ki. A jövevényszók részesedése 10% körüli. A régi szavak (**A + B**) együttes aránya az anyag 63,9%-a, az újaké (**C + D**) 36,1%.

A szleng szókészleti forrásai pontosabban láthatók, ha az altípusokat is vizsgáljuk. Ebből a szempontból a szókészleti források gyakoriságuk szerint három csoportba oszthatók. Két forrás a többinél érezhetően gyakoribb, tudniillik a szóteremtés (**C** típus), valamint egy régi szó felhasználása a szlengben új, metaforikus jelentésben (**Aa** típus). Ezeknek a szókészleti forrásoknak a részesedése a korpusz szavaiban 26,6% és 24,7%, úgyhogy együtt már a vizsgált anyag felét teszik ki.

A másik csoportot azok a szlengszármazékok alkotják, amelyeket fentebb két csoportra osztottunk (**Ba** és **Bc**), valamint a régi szavaknak új, metonimikus jelentésű csoportja (**Ab** típus). Ezeknek a forrásoknak az aránya a szókészletben 17,8% és 12,9%, együttes arányuk pedig csaknem az anyag egy harmadát teszi ki.

A harmadik csoportba tartoznak a többi szókészleti források. Ezeknek az együttes aránya kevesebb, mint a vizsgált szavak egyötöde. Közülük egynek sincs jelentős szerepe a szlengszók forrásaként, mert arányuk az egész anyagban csak néhány százaléknyi. A többi hangváltoztatást és a paronímiát nem is tartják általános szlengszóalkotási módnak. A kisebb jelentőségű források csoportjában azonban vannak olyanok is, amelyeket különböző összefüggésekben jelentős szókészleti forrásnak is tekintenek. Először is a jövevényszók helyzete jelentéktelen az anyagban. Tehát legalábbis ennek az anyagnak az alapján nem látszik megalapozottnak az a finn tömegtájékoztató eszközökben gyakran elhangzó állítás, hogy a finn iskolai szleng telítődött az angollal. Az angolból átvett szavak kétségtelenül jórészt viszonylag újak, úgyhogy számuk talán növekedni fog. Egy másik érdekes körülmény a szócsonkítások kis száma. A szócsonkítást gyakran tekintették tipikus szlenges szóalkotásmódnak, de a szavak mennyiségét tekintve mégsem tűnik annak.

A szókészleti forrásokban a névszók és az igék között két jelentős különbség van. Teljesen új szó teremtése (**C**) az igéknél a legáltalánosabb forrás. A korpusz igés kifejezéseinek mintegy 50%-a jött létre a szlengben ilyen úton; gyakran többszavas kifejezésekről van szó, amelyekben az ige bővítményeként határozó vagy tárgy áll. A névszóknek kevesebb mint 20%-a ilyen „a semmiből” létrehozott. Ezzel szemben a már meglévő szónak hangalakilag megváltoztatott szlenges változata (**B**) az igéknél ritkán fordul elő: a korpusz igéi közül csak 10% ilyen. A névszóknál ezzel szemben ez a második legáltalánosabb szókészleti forrás (közel 30% az anyag névszói közül). Közös a névszók és az igék esetében az, hogy mind a két csoportban bőven található régi szavak új jelentésben, és alig fordulnak elő jövevényszók.

Az újonnan kitalált szavak hosszúságukat tekintve különböznek minden más szlengkifejezéstől: legtöbbször ugyanis inkább hosszúak, mint rövidek, míg a többi forrásból származók döntően rövidek (ld. **2.** pont). A jelentésváltozáson átmert régi szavak (**A**) közül mintegy 70% rövid, a hangalakilag modifikált régi szavak (**B**) és a jövevényszók (**D**) pedig csaknem mind rövidek. A teremtett formák közül (**C**) viszont csak bő 40% rövid. A hosszabb kifejezések tehát itt többségben vannak (az arány körülbelül 60%). A hosszú igés kifejezések legtöbbször két vagy több szóból álló frazémák, amelyeknél az igéhez tárgy vagy határozó kapcsolódik. Összetett igéket nem alkotnak a szlengben: az egész anyagban csak egy ilyen összetett ige van (*poskipaskata* 'hányni' tkp. 'pofaszarni'). A hosszú névszós formák csaknem mind összetett szavak.

Irodalom

- HÄMÄLÄINEN, SIMO (1946): Suomalaisesta sotilasslangista [A finn katonai szlengről]. *Virittäjä*, 50: 256–67.
- HÄMÄLÄINEN, SIMO (1963): *Suomalainen sotilasslangi I*. [A finn katonai szleng I.]. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 273. Helsinki.
- KARTTUNEN, KAARINA (1979): *Nykyslangin sanakirja* [A mai szleng szótára]. Porvoo–Helsinki–Juva, WSOY.
- LESKINEN, HEIKKI–TOIVONEN, TERHO (1995): *Lekuri suorittaa nesteensiirron. Lääkintäalan slangisanastoa*. [A doki folyadékátömlesztést végez. A gyógyászat szlengszókincse]. Helsinki, Kirjayhtymä.
- LIPSONEN, LEO (1990): *Vankilasslangin sanakirja* [A börtönszleng szótára]. Helsinki, Valtion painatuskeskus.
- LIUTTU, PENTTI (1951): *Helsingin slangin keskeistä sanastoa* [A helsinki szleng központi szókészlete]. Szakdolgozat. Helsinki Egyetem Finn Nyelvi Tanszéke.
- NAHKOLA, KARI (1988): Sanatietoja ja tyypologiaa huomioita suomalaisesta sotilasslangista [Szóadatok és tipológiai megjegyzések a finn katonai szlengről]. In: KARI NAHKOLA: *Suomen kielen typpioppia*. (Opera fennistica & Linguistica 3). Tamperei Egyetem Finn és Általános Nyelvtudományi Tanszéke. 89–124.
- NAHKOLA, KARI (1999): Koululaisslangin sanastolähteistä [Az iskolai szleng szókészletének forrásairól]. *Virittäjä*, 103: 619–23.
- NAHKOLA, KARI (megjelenés alatt 1): *Havaintoja koululaisslangin sananmuodostuksesta ja käytöstä* [Megfigyelések az iskolai szleng szóalkotásmódjáról és használatáról].
- NAHKOLA, KARI (megjelenés alatt 2): *Nykyslangin sananmuodostusoppia* [A mai szleng szóalkotástana].
- PAUNONEN, HEIKKI (1989): Från Sörkka till kulturspråk. Iakttagelser om Helsingforsslangen som språklig och sociokulturell företeelse [Sörkkától a kultúrnyelvig. Észrevételek a helsinki szlengről mint nyelvi és szociokulturális jelenségről]. In: *Historisk tidskrift för Finland* 4, årg. 74. 585–622.
- PAUNONEN, HEIKKI (1995): *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta* [A finn nyelv Helsinkiben. Észrevételek a helsinki köznyelv történeti hátteréről és mai variánsairól]. Helsinki Egyetem Finn Nyelvi Tanszéke.
- PENTTINEN, ANTTI (1984): *Sotilasslangin sanakirja* [A katonai szleng szótára]. Helsinki, WSOY.
- RYTKÖNEN, AHTI (1955): *Luettua ja kuultua koululaiskieltä* [Olvasott és hallott iskolai nyelv]. Kielitutkimuksen työmaalta X. Jyväskylä, Gummerus.
- SAANILAHTI, MARJA–NAHKOLA, KARI (1991): *Koululaisslangi Virroilla* [Az iskolai szleng Virratban]. Virtain tutkimuksia 11. Tampere, Tampereen yliopisto.
- SUOJANEN, MATTI (1982): Koululaisslangista [Az iskolai szlengről]. *Kouluikäisten kieli*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 22. Helsinki. 171–82.

(Fordította Kiss Antal)

Finnish slang as a linguistic and social phenomenon

In Finland the social status of slang has been so low that, for a long time, slang was not even considered worthy of linguistic study. Towards the end of the 20th century the situation changed. One reason for this was the birth of a general Finnish slang which comprises a considerable amount of words that have their origins in different kinds of slang but are now used (or at least known) by the majority of Finns. This type of slang words appear even in Finnish media — spoken and written.

Of the more specialised kinds of slang the one that is familiar to the greatest number of speakers is school slang. Practically all Finns use it when they are teenagers. The rate of the renewal of vocabulary is high in school slang: it seems that every generation wants to have their own kind of school slang. Another kind of slang with wide social coverage is military slang: Finnish males learn and use military slang as they serve their military time after school.

All other kind of slang are used by much smaller groups of speakers, and often speakers maintain the use of these kinds of slang for many years — even for decades. Typically these kinds of “minor” slang arise within groups of people who share, for example, the same profession or the same hobby. In these kinds of slang the vocabulary is relatively stable, because for these speakers an important motivation for using slang words is to ease communication, and slang words are usually shorter than their Standard Finnish synonyms.

Many Finnish slang words are Standard Finnish words which have been given a new meaning in slang. Many others are Standard Finnish words in which the lexical meaning has been retained, but the phonological form has been altered; this is often done by replacing the end of the word with a special “slangy” suffix (for example *-is* or *-ari*). Especially among verbal expressions there are also new coinages. Loans from other languages are rare in most Finnish slang.

In addition to the types of slang mentioned above, there is one special variety of Finnish which is also referred to as a slang. It is the old “Helsinki slang”, a mixture of Finnish and Swedish, which was used as a means of communication between the speakers of the two languages at the time when Swedish-speaking Helsinki was transforming into a bilingual speech community. Linguistically, this variety is a pidgin rather than a slang.